

NATURA 2000-GEBIED: LANDGOEDEREN BRUMMEN (58)
VERSLAG VELDBEZOEK DD. 23 MEI 2018

Aanwezig namens Provincie:

Aanwezig namens Terreinbeheerder:

Overige aanwezigen:

Datum bezoek:

23 mei 2018

Doel

Het doel van het veldbezoek is na te gaan of de stikstofgevoelige habitattypen in het Natura 2000-gebied zich ontwikkelen volgens verwachting, zoals is beschreven in de PAS-Gebiedsanalyse van het gebied. Dit in het licht van de uitgevoerde en voorgenomen PAS-maatregelen en het te verwachten effect op omvang en kwaliteit van de habitattypen. Het veldbezoek beperkt zich daarbij tot zichtbare ontwikkelingen en vormt een aanvulling op de overige monitoring die in het gebied plaatsvindt.

Bevindingen

Het Natura-2000 gebied Landgoederen Brummen bestaat uit de deelgebieden Empese en Tondense heide, Hiemberg, landgoed Voorstonden en landgoed Leusveld. In het natura-2000 gebied zijn 9 habitattypen aanwezig. De habitattypen en PAS-maatregelen in de bezochte deelgebieden zijn weergegeven in Figuur 1 tot en met Figuur 6. De bevindingen van het veldbezoek worden per habitatype besproken.

De Minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft recent een aanvullend aanwijzingsbesluit (het veegbesluit) genomen voor 100 Natura 2000 gebieden in Nederland. In deze Natura 2000-gebieden kwamen ten tijde van de aanwijzing bepaalde habitattypen en soorten voor, waarvoor in het aanwijzingsbesluit nog geen instandhoudingsdoelen waren geformuleerd. Het veegbesluit herstelt deze situatie en formuleert voor de betreffende natuurwaarden nu ook instandhoudingsdoelen. Voor Landgoederen Brummen geldt dat op grond van dit veegbesluit voor de habitattypen Zure vennen (H3160) en Beken en rivieren met waterplanten (H3260A) (niet stikstofgevoelig) doelen zijn toegevoegd. De soort Drijvende waterweegbree (H1831) is als instandhoudingsdoel verwijderd.

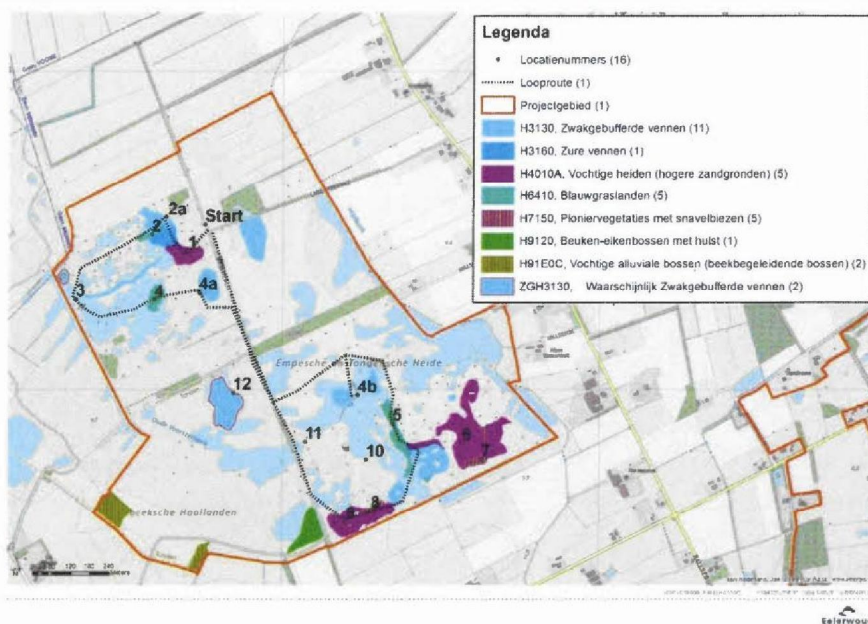
H6410: Blauwgraslanden

Het habitatype blauwgrasland komt in het Natura-2000 gebied voor op 4 locaties in de Empese en Tondense heide: locatie 2 en 4 op de Empese heide, locatie 5 in de Tondense heide en een kleine locatie ten zuiden hiervan (zie Figuur 1). Daarnaast bevindt zich in het centrum van het landgoed Leusveld een klein blauwgrasland. De PAS-maatregelen hebben tot doel om de oppervlakte van dit habitatype te vergroten en de kwaliteit te verbeteren (zie Figuur 2).

Bevindingen:

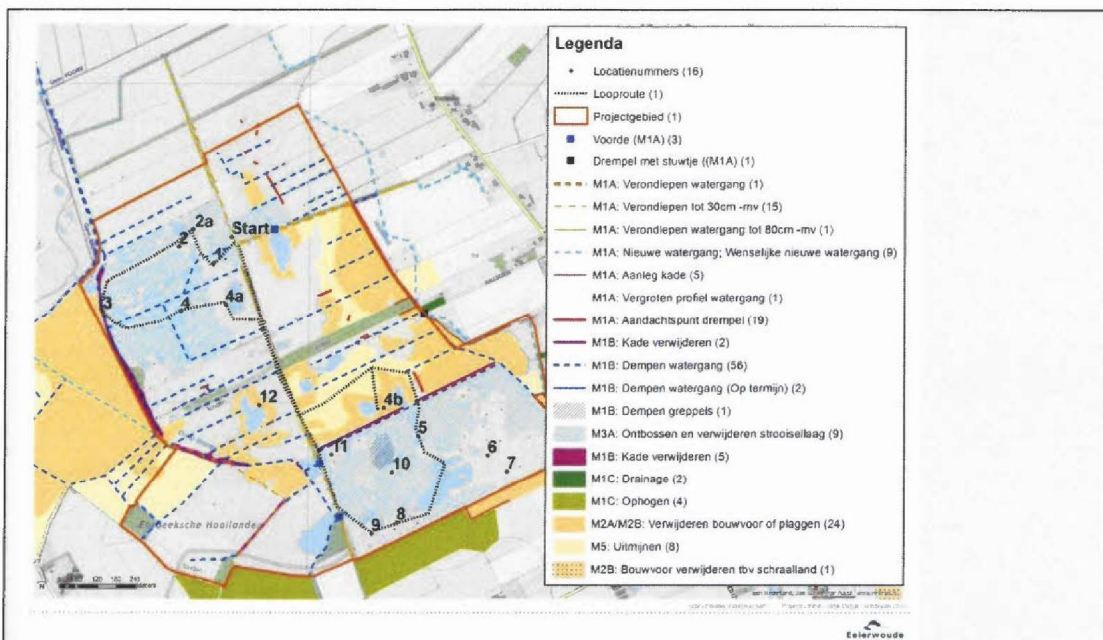
Tijdens het vorige PAS-veldbezoek in op 22 mei 2017 was geconstateerd dat de laagte van de westzijde van de Empese heide net was drooggevallen. Hierdoor was de bodem van het blauwgrasland bij locatie 4 nog zeer nat en modderig en groeide er alleen op een klein heuveltje naast de bomkrater een enkel exemplaar van de spaanse ruiter. Het blauwgrasland op locatie 2 was eerder drooggevallen en hier was de vegetatie met spaanse ruiter, blauwe zegge en blauwe knoop intact. Naar aanleiding van het PAS-veldbezoek van 2017 heeft op 5 juli 2017 een deskundigen veldbezoek plaatsgevonden. Het doel van het bezoek was het beoordelen of er sprake was van structureel te lange inundatie in de eerste helft van de zomer. Ter voorbereiding van het deskundigen

veldbezoek is door Eelerwoude het pH-profiel van de bodem bepaald in een reeks boringen vanaf de Mestweg richting de laagte van de Empese heide en zijn meetreeksen van grondwater geanalyseerd. Tijdens het deskundigen veldbezoek is geconstateerd dat er duizenden exemplaren kiemplanten spaanse ruiter aanwezig waren. De bevindingen en adviezen van het deskundigen veldbezoek zijn vastgelegd in een verslag (Eelerwoude 2017, projectnummer P8146.1). De belangrijkste adviezen uit het deskundigen veldbezoek zijn: voorkom dat het blauwgrasland na 1 juni nog geïnundeerd is en stel de kwetsbare populatie spaanse ruiter veilig door het verplaatsen van een deel van de zaailingen naar hogere plekken op de gradiënt. Naar aanleiding van deze adviezen heeft Natuurmonumenten de drempel in het maaiveld bij de voormalige kade van de Oude Voorsterbeek verlaagd en is het stuwpeil van de schotbalkstuw bij de Zilvense broekbeek ten noordwesten van de Empese heide met 26 cm verlaagd (2 plankjes). Verder heeft Natuurmonumenten 100 exemplaren spaanse ruiter verpoot naar een hoger gelegen locatie ten oosten van het bestaande blauwgrasland (waar al blauwe zegge aanwezig is).

Figuur 1: Habitattypen en looproute in deelgebied Empese en Tondense heide

Figuur 2: PAS maatregelen deelgebied Empese en Tondense heide

Staat van het habitatype:

Tijdens het veldbezoek op 23 mei 2018 was het blauwgrasland op locatie 4 in een betere conditie dan een jaar eerder, met spaanse ruiter, blauwe zegge, blauwe knoop. Ook werd hier blauw glikkruid en schildereprijs aangetroffen. Hieruit blijkt dat de genomen maatregelen vooralsnog effectief zijn. Van de 100 exemplaren verpootte spaanse ruiter werden er 70 teruggevonden waaruit blijkt dat de verplaatsing vooralsnog succesvol is. De blauwgraslandvegetaties op de Empese heide zijn echter nog steeds een verarmde vorm van het blauwgrasland dat hier vroeger aanwezig geweest is. Diverse soorten zijn verdwenen, en ondanks hydrologisch herstel nog niet teruggekeerd. Grote delen van het herstelde gebied waren de afgelopen jaren ook niet geschikt voor blauwgrasland, vanwege waterkwaliteit (te zuur) en -kwantiteit (te nat). Het blauwgrasland in de Tondense heide bij locatie 5 was en is betrekkelijk soortenarm. Hier is alleen blauwe zegge en draadzegge aangetroffen. Monitoring van de situatie blijft wenselijk.

De toestroming van basenhoudend grondwater naar de drie locaties is nog steeds een punt van zorg. Bij de Empese heide zal het verleggen van het benedenstroomse deel van de Veldbeek (PAS maatregel eerste PAS periode) naar verwachting een opbolling van het grondwater onder de hoogte van de Mestweg opleveren, waardoor de invloed van basenrijk grondwater wordt vergroot. De toestroming van basenhoudend grondwater lijkt nu vooral vanuit het zuidwesten te komen ten gevolge van het dempen van de sloten bij [REDACTED]. Hierop duidt het hier genomen pH profiel (in kader deskundigen veldbezoek), en de sterke toename van waterniviolier, blauwe zegge en blaaszegge in het zuidwestelijke deel van de laagte. Mogelijk biedt dit kansen voor uitbreiding van het habitatype. De drainerende invloed van de Zilvense broekbeek kan deze uitbreiding frustreeren. De PAS-procesmonitoring zal hier op termijn inzicht over geven.

H3130 Zwak gebufferde vennen

In het Natura-2000 gebied bevinden zich op de Empese en Tondense heide 5 zwak gebufferde vennen en twee zoekgebieden voor zwak gebufferde vennen (zie Figuur 1). De PAS-maatregelen hebben tot doel om de oppervlakte van dit habitatype in stand te houden en de kwaliteit te verbeteren (zie Figuur 2).

Bevindingen:

Het ven in de laagte van de Empese heide en in de centrale laagte van de Tondense heide en het geplagde gebied ten noorden hiervan is bezocht (zie locaties 2a, 4a en 4b in Figuur 1). Vanwege de tijd is locatie 12 met een zoekgebied zwak gebufferde vennen overgeslagen. Op de bezochte locaties zijn typische soorten van zwak gebufferde vennen aangetroffen zoals moerashertshooi, veelstengelige waterbies en pilvaren.

Staat van het habitatype:

De zwak gebufferde vennen lijken in goede staat. Bij de zwak gebufferde vennen in de Tondense heide bestaat wel de zorg of hier niet te veel regenwater wordt vastgehouden, waardoor deze vennen te zuur worden. De inmiddels gestarte PAS-procesmonitoring moet hier meer inzicht in gaan geven.

De aanwezigheid van de invasieve soort watercrassula blijft een zorg. In het voorjaar lijkt de soort te zijn verdwenen, maar bij inventarisatie in de zomer wordt deze soort toch op een aantal locaties gezien.

H4010 Vochtige heiden

Het habitatype vochtige heide komt op 1 locatie voor in de Empese heide en op 3 locaties op de Tondense heide (zie Figuur 1). De PAS-maatregelen hebben tot doel om de oppervlakte van dit habitatype te vergroten en de kwaliteit te verbeteren (zie Figuur 2).

Bevindingen en staat van het habitatype:

Het habitatype is bezocht op locaties 1 en 9 (zie Figuur 1). Er zijn geen onverwachtse ontwikkelingen geconstateerd. In 2019 dient ook de natte heide bij locatie 6 te worden bezocht, hiervoor was onvoldoende tijd beschikbaar.

H3160 Zure vennen

Het habitatype zure vennen komt op 1 locatie voor in de Empese heide (zie Figuur 1). In het aanvullend aanwijzingsbesluit (het veegbesluit) is dit habitatype toegevoegd. Dit habitatype is stikstofgevoelig, bekeken zal moeten worden of (vanuit het PAS) maatregelen nodig zijn.

Bevindingen en staat van het habitatype:

Het zure ven op de Empese heide is bezocht. Soorten als veenpluis, moeraswederik en gele lis en moerashertshooi geven aan dat dit ven een mozaïek vormt met het aangrenzende zwak gebufferde ven. Er zijn geen tekenen van achteruitgang zichtbaar.

H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen

Dit habitatype komt op 5 locaties voor in de Tondense heide en op 1 locatie aan de zuidoostzijde van het landgoed Voorstonden (zie Figuur 1). De PAS-maatregelen hebben tot doel om de oppervlakte en kwaliteit in stand te houden (zie Figuur 2).

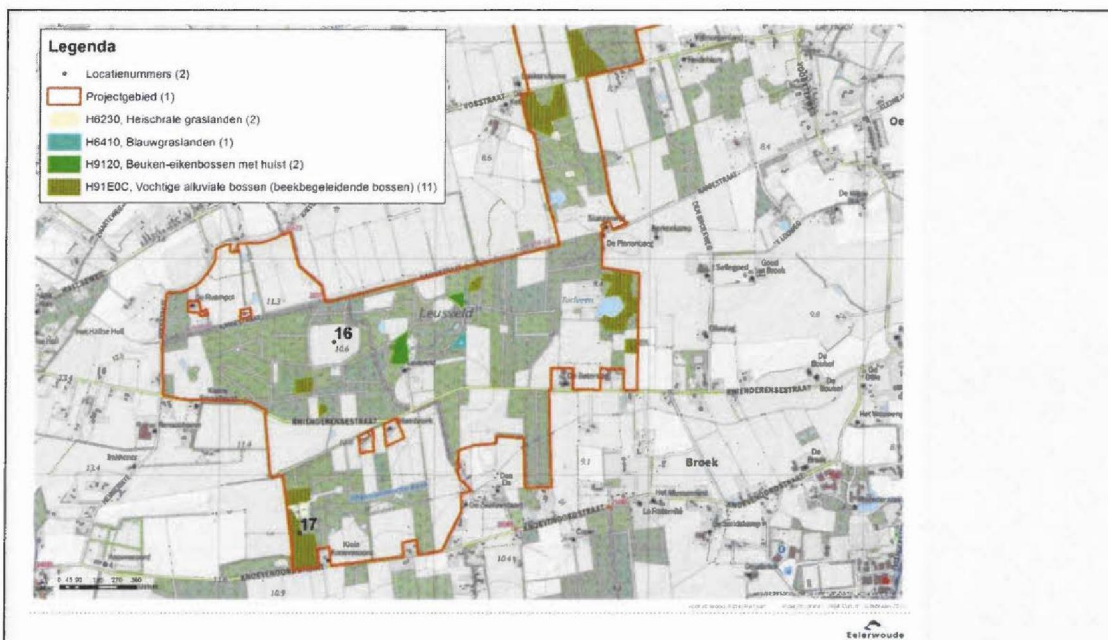
Bevindingen en staat van het habitatype:

Tijdens het veldbezoek is dit habitatype niet bezocht. Het wordt aanbevolen om dit habitatype in 2019 mee te nemen op de looproute.

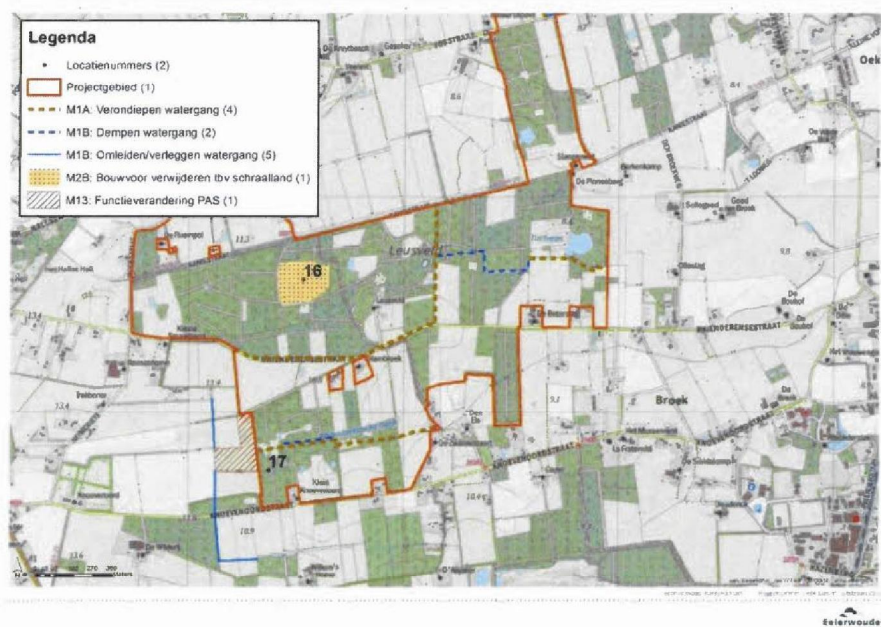
H6230 Heischrale graslanden

In het Natura-2000 gebied bevinden zich in het deelgebied Leusveld twee kleine heischrale graslandjes (zie Figuur 3). De PAS-maatregelen hebben tot doel om de oppervlakte van dit habitatype te vergroten en de kwaliteit te verbeteren (zie Figuur 4).

Figuur 3: Habitattypen deelgebied landgoed Leusveld

Figuur 4: PAS maatregelen deelgebied landgoed Leusveld

Bevindingen:

Het heischrale grasland aan de noordoostzijde van Leusveld is in 2017 bezocht. Het kleine heischrale grasland aan de Rhienderense beek aan de zuidwestzijde van het landgoed Leusveld is in 2018 bezocht (zie locatie 17 in Figuur 3). De in de PAS-gebiedsanalyse genoemde soorten van dit heischraalgrasland zijn nog aangetroffen: gevlekte orchis (nog niet in bloei), blauwe knoop, pilzegge, dophei en tormentil. Daarnaast zijn veelbloemige veldbies, biggenkruid en grote ratelaar aanwezig.

De diepe Rhienderense beek doorsnijdt de hoge dekzandrug met het heischrale grasland. De voor deze beek geformuleerde PAS-maatregelen ter verbetering van de waterhuishouding van het habitatype worden door het waterschap nader uitgewerkt op basis van een modelstudie. . Nut en noodzaak van de maatregelen worden in beeld gebracht.

Staat van het habitatype:

Op grond van de veldbezoeken van 2017 en 2018 is geconstateerd dat het heischraal grasland op beide locaties nog in redelijk goede staat is, maar dat het voortbestaan op termijn onzeker is zolang de maatregelen aan de Rhienderense beek niet zijn uitgevoerd.

H9120 Beuken-Eikenbossen met hulst

Het habitatype komt op 1 locatie voor op de Empese en Tondense heide, op 5 locaties in het deelgebied Hiemberg, op 5 locaties op het landgoed Voorstonden en 2 locaties op het landgoed Leusveld. De PAS-maatregelen hebben tot doel om de oppervlakte en kwaliteit van dit habitatype te behouden.

Bevindingen en staat van het habitatype:

Het habitatype Beuken-Eikenbossen is bezocht in het noordoostelijke deel van het landgoed Voorstonden (zie Figuur 5; locatie 13A). In de kruidlaag van dit bostype werden typische soorten aangetroffen zoals dalkruid en lelietje der dalen. Het habitatype is in goede staat.

PAS Maatregelen:

Een punt van aandacht is de vestiging van Japanse duizendknoop die op de berm van het pad langs de vijver is aangetroffen. Op de maatregelenkaart is de maatregel M11 (verwijderen exoten) alleen ten zuiden van Huize Voorstonden aangegeven (zie Figuur 6). De Provincie zal de gebiedsanalyse aanpassen, zodat ook exoten in het parkbos kunnen worden verwijderd.

Op de maatregelenkaart is aangegeven dat het bos periodiek moet worden gedund (M8, zie Figuur 6). Dit dient één keer per beheerperiode van 6 jaar te gebeuren. Het bos is in 2011 nog gedund. Opnieuw dunnen binnen de beheerperiode is niet nodig/wenselijk. De Provincie zal deze maatregel uit de maatregelenkaart verwijderen.

Figuur 5: Habitattypen deelgebied landgoed Voorstonden

Figuur 6: PAS-maatregelen deelgebied landgoed Voorstonden

H91E0C: Vochtige alluviale bossen:

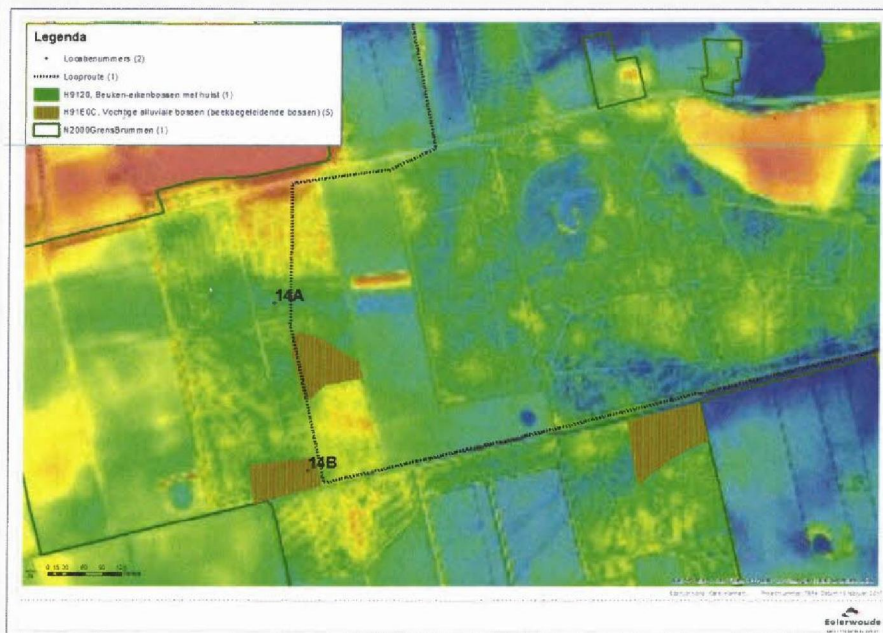
Dit habitattypetype komt op twee locaties voor ten zuidwesten van de Tondense heide op één locatie in de Hiem-berg, 10 locaties in landgoed Voorstonden en 10 locaties op landgoed Leusveld. De PAS-maatregelen hebben tot doel om de oppervlakte in stand te houden en de kwaliteit van dit habitattypetype te verhogen.

Bevindingen:

Dit habitatype is bezocht in het landgoed Voorstonden in het beekdal van de Oude Haarsloot (zie locatie 13C in Figuur 5). In het bosperceel werden (met uitzondering van de Oude Haarsloot zelf) vrijwel geen soorten aangetroffen die wijzen op natte of vochtige omstandigheden. Afgesproken is dat deze locatie in de zomer zal worden bezocht om te controleren of de op de huidige habitattypenkaart aangegeven vochtige alluviale bossen hier voldoen aan de eisen voor dit habitatype (actie provincie).

Volgens Natuurmonumenten bevinden zich in landgoed Voorstonden veel beter ontwikkelde elzenbroekbossen dan het bezochte perceel bij locatie 13C. Deze voldoen echter niet aan de criteria voor het habitatype omdat zij niet langs een beek liggen. De deelnemers aan het veldbezoek geven aan dat de toepassing van dit criterium in dit gebied leidt tot een onnatuurlijke afbakening van het habitatype, omdat de meeste beken in dit deel van de IJsselvallei (zoals de Oekense beek) rechte gegraven beken zijn, die geen relatie hebben tot de vroegere natuurlijke stroompjes (zie Figuur 7) en bovendien zorgen voor verdroging van het habitatype. In de nadere uitwerking van de hydrologische herstelmaatregelen in het kader van de PAS door [REDACTED] is de optie naar voren gebracht (nog geen PAS maatregel) om de onnatuurlijke beken te dempen en/of om te leiden, en de natuurlijke slenken weer te benutten voor het afvoeren van oppervlaktewater. Beoogd wordt dat de goed ontwikkelde alluviale bossen in de herstelde natuurlijke slenken na herstel tot het habitatype gerekend gaan worden. De toepassing van het criterium 'ligging langs een beek' in het geval van deze herstelde slenken zal voor de zekerheid door de provincie met [REDACTED] worden besproken.

Figuur 7: Ligging natuurlijke slenken in landgoed Voorstonden (AHN2; rood = hoge dekzandrug, blauw = laaggelegen slenk)

Het is de vraag of de PAS-maatregel dempen/verondiepen van de Oude Haarsloot voldoende is om het gewenste grondwaterregime van het habitatype vochtig alluviaal bos bij locatie 13C te herstellen. De provincie zal het waterschap verzoeken deze vraag met behulp van een grondwatermodel te beantwoorden (maatregel M14: nader onderzoek). Met dit model kan dan ook de vraag worden beantwoord of het ook nodig is om de Haarsloot buiten het N2000-gebied ten noorden van de opgevoerde Voorstondense beek (o.a. bij locatie 13B) te dempen/verondiepen. Tijdens het veldbezoek in 2017 is aangegeven dat ook nader onderzoek nodig is naar de kansrijkdom voor herstel van het alluviaal bos in de Hiemberg (conform het in de gebiedsanalyse aangegeven nadere onderzoek). Overwogen kan worden het onderzoek te verbreden naar alle vochtige alluviale bossen in het PAS-gebied.

Het beekdal van de Oude Haarsloot is tevens bij locatie 13 bezocht. Hier is maatregel M3B/M4 (Ontbossen, strooisel verwijderen en aanplant t.b.v. vochtig alluviaal bos) uitgevoerd. Hier zijn populieren gekapt, hierna zijn soorten van alluviaal bos aangeplant en tevens elzen en in mindere mate wilgen ontkiemd die nu enige meters hoog zijn. In het kader van de PAS procesmonitoring worden hier de ontwikkelingen gevolgd.

Bij locatie 14A bevindt zich een natuurlijke slenk (zie Figuur 7). Hier zijn door Natuurmonumenten bomen verwijderd, ten behoeve van de aanleg van een 10 m brede en 30 cm diepe maaibare slenk. Door de stormschade zijn ook toekomstbomen omgewaaid. De werkzaamheden zijn hier stilgelegd naar aanleiding van zorg bij de omgeving over de boskap.

Het vochtige alluviale bos bij locatie 14B verkeert in goede staat.

Staat van het habitatype:

De hydrologische herstelmaatregelen voor dit habitatype moeten nog worden uitgevoerd. Nadere uitwerking van de maatregelen is nodig.

H3260A Beken en rivieren met waterplanten

Dit habitatype is toegevoegd aan de doelen voor Landgoederen Brummen. Tijdens het veldbezoek is geconstateerd dat de vegetatie behorende bij dit habitatype aanwezig is in de Oekense beek. Een vraag is of de Oekense beek (diepe gegraven beek) wel een beek is zoals bedoeld in de beschrijving van het habitatype. De provincie organiseert in de zomer een veldonderzoek om te bepalen over welke oppervlakte het habitatype aanwezig is. Ook zoekt de provincie uit of aan habitatype-criterium 'beek' wordt voldaan. In het kader van het hydrologische herstel van Landgoed Voorstonden moet de Oekense beek worden verondiept (PAS maatregel). Deze maatregelen staan echter op gespannen voet met het voorkomen van het habitatype. Voor deze tegenstrijdigheid zal een oplossing gevonden moeten worden (actie provincie en Natuurmonumenten, het waterschap kan erbij worden betrokken).

Conclusie

Er zijn geen ontwikkelingen geconstateerd die afwijken van de verwachtingen zoals beschreven in de PAS-gebiedsanalyse.

Er zijn de volgende aandachtspunten:

- De tijdens het vorige veldbezoek (2017) gemaakte afspraken over (een deel van het) blauwgrasland (H6410) in de Empese heide (deskundigen veldbezoek, aanpassen waterhuishouding en verplaatsen spaanse ruiter) zijn uitgevoerd. Op basis van visuele maatregelen lijken de resultaten positief.
- De ontwikkeling van H3130 zwak gebufferde vennen is conform verwachting. Er is wel zorg over verzuring van dit habitatype in de laagte van de Tondense heide, omdat mogelijk te veel regenwater wordt vastgehouden. De PAS monitoring zal hierover inzicht gaan geven.
- De ontwikkeling van H4010 vochtige heide en H3160 zure vennen is conform verwachting.
- De situatie van het habitatype H6230 heischraal grasland is conform verwachting. Hydrologisch herstel zoals voorzien in de PAS-maatregelen is echter nodig voor de instandhouding van dit habitatype. Deze maatregelen zijn in voorbereiding.
- Het habitatype H9120 beuken-eikenbossen met hulst is conform verwachting. De PAS-maatregel dunnen van dit habitatype in het parkbos van Voorstonden is deze beheerperiode niet nodig. De Japanse duizendknoop zal door de beheerder bestreden moeten worden (actie Natuurmonumenten). De provincie zal dit mogelijk maken door aanpassen van de gebiedsanalyse (actie provincie).

- De hydrologische herstelmaatregelen voor H91E0C vochtige alluviale bossen zijn nog slechts op enkele locaties uitgevoerd. De maatregelen moeten nog uitgewerkt worden. Hiervoor is nog modelonderzoek nodig. Gecheckt moet worden of elzenbroekbossen in de te herstellen natuurlijke senk tot het habitatype gerekend kunnen worden (actie provincie). Tevens zal in een veldbezoek de aanwezigheid van het habitatype op één plek bevestigend moeten worden (actie provincie). Sommige op de kaart aangegeven habitattypen lijken in het veld te droog om te kwalificeren, dit dient in het veld door de Provincie te worden gecontroleerd.
- Het is de vraag of de PAS maatregel dempen/verondiepen van de Oude Haarsloot voldoende is om het gewenste grondwaterregime van het habitatype vochtig alluviaal bos bij locatie 13C te herstellen. De provincie zal het waterschap verzoeken deze vraag met behulp van een grondwatermodel te beantwoorden (maatregel M14: nader onderzoek). Hierbij wordt de overweging het onderzoek te verbreden naar alle alluviale bossen in het PAS-gebied meegenomen.
- Het habitatype H3260A beken en rivieren met waterplanten is aangetroffen in de Oekense beek. De provincie organiseert een veldonderzoek om te bepalen over welke oppervlakte het habitatype aanwezig is. Ook zoekt de provincie uit of aan habitatype-criterium 'beek' wordt voldaan. De aanwezigheid van dit habitatype staat op gespannen voet met de uitvoering van de PAS-maatregel verondiepen Oekense beek. Hiervoor zal door Provincie, Natuurmonumenten en Waterschap gezamenlijk naar een oplossing moeten worden gezocht.
- Tijdens het veldbezoek in 2019 zal aandacht besteed worden aan de habitattypen pioniervegetaties met snavelbiezen en vochtige heide in het zuidoosten van de Tondense heide.

Dit verslag is vastgesteld door:

[Redacted signature]

Handtekening

19-9-2018
(datum)

[Redacted signature]

Handtekening

(datum)

24-9-2018

[Redacted signature]

Natuurmonumenten

[Redacted signature]

Provincie Gelderland